

Özel Rapor

COVID-19 PANDEMİSİ GIDA ÜRETİM ve TEDARİKİNİ NASIL ETKİLER?

Nisan 2020

www.21yyte.org

İÇİNDEKİLER

- 3 Covid-19 Pandemisi Gıda Üretim ve Tedarikini Nasıl Etkiler?
- 4 Ülkemizde Gıda Üretiminde En Büyük Sorunlar
- 4 TOHUMCULUK YASASI, TOHUM VE TARIMSAL ÜRETİM POLİTİKALARI
- 6 GÖÇLER NEDENİYLE KENTLERDE AŞIRI NÜFUS ARTIŞININ
GETİRDİĞİ SORUNLAR
- 7 TAZE SEBZE-MEYVE ÜRETİMİNDE YAŞANABİLECEK SORUNLAR
- 8 GIDA İŞLEYİCİLERİNİN VE DAĞITICILARININ SORUNLARI
- 10 KRİZİN İLERİ TOPLUMSAL HUZUR BOYUTU

KÜNYE
NİSAN 2020

HAZIRLAYAN
Özlem Atabaş
Biyolog-Gıda Üreticisi

GRAFİK TASARIM
Nurullah ARI

ÖZLEM ATABAŞ

Hacettepe Üniversitesi, Fen Fakültesi Biyoloji bölümünden 1993 yılında mezun oldu. Uzun süre ilaç sektöründe yöneticilik yaptı. Sosyal girişimcilik alanında deneyimlediği ilk projeden sonra kendi sosyal ve ekolojik girişimini kurmaya karar verdi.

2014 yılında Türkiye'nin ilk organik sertifikalı bebek bisküvisi ve sağlıklı atıştırmalıklarını üretmek üzere Gekoo Gıda ve Ekolojik Ürünler San. Ve Tic. A.Ş.'yi kurdu. Halen aynı şirketin yönetim kurulu başkanlığını yürütmektedir.

Sosyal açıdan adil, ekolojik, etik küçük üretici gruplarında ve kadın kooperatiflerinde gönüllü çalışmalar yapmaktadır. Çevre aktivistidir. Evli ve bir çocuk annesidir.

COVID-19 PANDEMİSİ GIDA ÜRETİM ve TEDARİKİNİ NASIL ETKİLER?

Gıda tedarik zinciri tarımsal girdiler, üreticiler, nakliye zincirleri, gıda işleyicileri, dağıtım sistemleri ile birlikte kompleks bir bütündür.

Ülkelerarası gıda ticaretinin yaygın oluşu; küresel ekonomik krizlerde düşen gelirler nedeniyle, insanların daha az harcama yaptıklarını, talebin azalmasıyla satışların buna bağlı olarak üretimin azaldığını göstermiştir.

Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu Başkanı Şemsi Kopuz'un açıklamalarına göre; Türkiye'nin tarım ve hayvancılık alanında 11 milyar dolar ihracat, 5 milyar dolar ithalat yaptığı bildirilmiştir. İthal ürünlerde olası darboğaz ve kısıtlamalar; ekonomik krizin yarattığı alım güçlükleri iç pazarda gıda krizini beraber getirebilir.

'Pandemi nedeniyle büyük ihracatçı ülkeler kendi iç taleplerini güvence almak için kısıtlamalara gitmeye başladılar.'

Geçtiğimiz haftalarda dünyanın en büyük tahıl ihracatçılarından Kazakistan ihracatçılarına yasaklar getirmeye başladı. Şimdi, bu konuda ya diğer ülkelerde benzer önlemleri almaya başlarsa diye uluslararası büyük bir endişe var.

Aynı zamanda tüm dünya ülkelerinde tüketiciler gıda fiyatlarında enflasyon artışına hazır olmak durumundalar. (1)(2)(3)

ÜLKEMİZDE GIDA ÜRETİMİNDE EN BÜYÜK SORUNLAR

TOHUMCULUK YASASI, TOHUM VE TARIMSAL ÜRETİM POLİTİKALARI

'8 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu ile kayıt altına alınmamış çeşitlere ait tohumlukların ticareti yasaklanmış, yalnızca çiftçilerin kendi arasında takasına izin verecek şekilde bir düzenleme getirilmişti. Söz konusu kanuna bağlı olarak 19 Ekim 2018 tarihinde yayımlanan yönetmelik ile; 5553 sayılı kanunda eksik / tanımsız bırakılan birçok alan mevcuttur.

Tohum şirketlerinin baskısından kurtarılmış, biyolojik çeşitliliği esas alan, küçük üreticileri koruyan ve destekleyen, bilimsel ve etik bir çerçevede düzenlenmiş, yeni bir tohumculuk yasasına ihtiyaç vardır.'

Tohumda dışa bağımlılık, tohum şirketlerinin baskısı altında hazırlanmış yasalar çiftçiye sertifikalı-kısır tohumlara mahkum etmektedir. Sertifikalı tohumların yüksek maliyetleri ve kısır olmaları nedeniyle bir sonraki mahsulün ekimi için tohum ayırmak mümkün değildir.

Tohum şirketlerinin aynı zamanda böcek ilacı ve herbisit gibi zararlı kimyasalları tohumla birlikte çiftçi üzerine baskı kurarak ve korkutarak pazarlaması sonucu çiftçi artan maliyetleri karşılayamamakta, kredi borçlarını ödeyememektedir. Ürünlere atılan böcek ilacı adı altında pazarlanan zehirler tüketici sağlığını bozmakta; toprak ve su kaynaklarını kirletmektedir. Uzun dönemde ise toprak yapısının bozulması sonucu verimsizleşme görülmektedir.

Endüstriyel tohumculuğu, kimyasal gübre ve tarım ilaçlarını savunanların en büyük dayanağı, artan nüfusu beslemenin tek yolunun bu olduğu savıdır. Oysa ki, organik tarım

uygulamaları ile sürdürülebilir ve yeterli gıdayı üretmenin mümkün olduğu bilimsel çalışmalarla ispatlanmıştır. Tüm dünyada organik üreticileri ve ekilen organik tarım alanları hızla artmaktadır. Bu üreticiler devletler tarafından desteklenmekte, teşvik edilmekte; üniversite ve STK'lara fonlar ayrılmaktadır. Ülkemizde ise çıkarılan yasalarla organik tarım üreticilerinin desteklerine kısıtlayıcı uygulamalar getirilmiştir.

'Cumhurbaşkanlığının 2019 Tarımsal Destekleme Kararnamesi ile organik tarım ve iyi tarım destekleri azaltılırken, üç yıl üst üste iyi tarım desteği alanlara 2019 yılı için destek ödenmeyecek. Organik tarımda ise 2017 ve 2018'de destek alanlar 2019'da destek alamayacak. İyi tarım, organik tarımla sağlıklı güvenilir üretim yapanlar cezalandırılıyor.'

'Resmi Gazete'nin 24 Ekim 2019 tarihli sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığının, "2019 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar" ın uygulama tebliğinin "Desteklemelerden yararlanamayacaklar" başlıklı 24. maddede iyi tarım ve organik tarımla ilgili düzenlemeler özetle şöyle:

2016 yılından başlamak üzere aralıksız olarak üç yıl İyi Tarım Uygulamaları (İTU) desteğinden yararlananlar, 2019 üretim yılı İyi Tarım Uygulamaları desteğinden faydalanamaz.

2019 yılında düzenlenmeyen İTU sertifikaları veya önceki yıllarda düzenlenmekle birlikte

geçerliliği 2019 yılında da devam eden İTU sertifikaları ile yapılan başvurular İTU desteklemesinden faydalanamaz.

İTU sertifikası iptal edilen araziler, İTU desteklemesinden faydalanamaz.

Organik tarım desteğinden yararlandırılan araziler İTU desteğinden, İTU desteğinden yararlandırılan araziler Organik Tarım Desteği (OTD)'nden faydalanamaz.

2017 ve 2018 üretim yılında organik statüde OTD'den faydalanan araziler, 2019 üretim yılında OTD'den faydalanamaz.' (4)(5)

Ekonomik kısır döngüye giren, hak ettiği ücretleri alamayan çiftçiler kırsaldan şehirlere göç ettiği için tarımsal üretimde düşüş giderek daha da artmaktadır.

Aynı zamanda il ve ilçelerin civarındaki köyler için köy statüsünden mahalle statüsüne dönüşmekte ve bu sebeple araziden arsaya dönen tarım toprakları için vergilerini ödeyememekte, tarlasını sürmek yerine satıp şehre göç etmektedir.

Ege, Akdeniz gibi denize yakın bölgelerde zeytin başta olmak üzere verimli ekim-dikim arazileri yazlık müteahhitlerine ve ranta kaptırılmıştır.

Verimli tarım arazilerinin ve ormanların madenler, yapılaşma, yol ve HES projeleri nedeniyle çok büyük tehdit altında olduğunu görüyoruz. Tarım arazilerinin ve ormanların koruma yasaları ile çok acilen yeniden düzenlenmesinin gıda üretimine çok büyük desteği olacaktır.

GÖÇLER NEDENİYLE KENTLERDE AŞIRI NÜFUS ARTIŞININ GETİRDİĞİ SORUNLAR

Dünya Ekonomik Forumu raporlarında şehir nüfusunun kırsala göre artışı küresel iklim değişikliğinin en büyük nedeni olarak açıklanmıştır. Ayrıca; içme suyu kıtlığı, atık yönetimi zorlukları, sanitasyon problemleri, salgın hastalıkların hızlı yayılımı ve tarımsal üretimlerin düşüşünü de beraberinde getirmektedir.

Dünya Ekonomik Forumu 2019-2020 Risk raporuna göre:

“Küresel iklim değişikliği, beklenenden daha sert ve daha hızlı bir şekilde gelmektedir. Son 5 yılda sıcaklık rekor düzeyde ilerledi, doğal afetler daha yoğun ve sık ortaya çıkmaya başladı. Endişe verici bir şekilde, küresel sıcaklıklar yüzyılın sonuna doğru en az 3°C artmaya devam ediyor ki bu artış, iklim uzmanlarının en ciddi ekonomik, sosyal ve çevresel sonuçlar doğuracağını düşündüğü limitin 2 katıdır. İklim değişikliğinin yakın dönem etkileri; can kaybı, sosyal ve jeopolitik gerilimler ve olumsuz ekonomik etkileri de içeren gezegensel bir acil duruma yol açıyor.

Küresel Riskler Algı Araştırması tarihinde ilk kez, çevresel kaygılar Dünya Ekonomik Forumu'nun çok paydaşlı topluluk üyeleri arasında olasılık bakımından uzun vadeli riskleri domine etmekte.

Etki bakımından sıralandığında da ilk 5 risk içerisinde üçünün çevre ile ilgili olduğunu görüyoruz. Bunlardan; “biyolojik çeşitlilik kaybı”nı önümüzdeki on yıl içinde gerçekleşme olasılığına göre en önemli dördüncü risk, etkinin şiddetine göre en önemli üçüncü risk olarak değerlendiriyor. Mevcut soy tükenme oranı giderek hızlanıyor. Biyoçeşitlilik kaybı, gıda ve sağlık sistemlerinin çökmesinden tüm tedarik zincirlerinin bozulmasına kadar insanlık için kritik konuları etkiliyor.” (7)

Hali hazırda iklim krizinin tarımsal üretim üzerine olumsuz etkileri varken, pandeminin etkisi eklendiğinde küresel gıda krizini öngörmek çok zor olmamaktadır.

Mevcut pandemi ve sonrası yaşanabilecek gıda kıtlığı durumuna önlem olarak gönüllü olarak kırsala göç edip üretim yapmak isteyenlere teşvik ve destekler acilen verilmelidir.

Türkiye'deki ekilebilir alanların 3'te 1'i boştur. (3) Oluşturulacak '**Tarım Bilim ve Danışma Kurulu**' danışmanlığında stratejik planlamalar yapılmalı, çok acil tohum, fide, fidan, mazot başta hibe kredi gibi mali destek paketleri açıklanmalıdır.

Bu teşvik ve desteklerin ise takibi ve denetimi çok sıkı bir şekilde yapılmalıdır.

Mevcut desteklerden faydalanan üreticilerin destek kapsamında olan ürünleri ekmiş gibi göstermesi ülkemizde rastlanan bir durumdur. Çünkü, hasat zamanı geldiğinde işçilik, mazot fiyatlarının yüksekliği; mahsüllere biçilen düşük alım rakamları çiftçinin mahsülü tarlada bırakması için bir neden teşkil etmektedir. Desteklerle birlikte üretim sonrası alım şartı ve garantisi verilmeli, milli ve yerel üretim ağı kurulmalıdır.

TAZE SEBZE-MEYVE ÜRETİMİNDE YAŞANABİLECEK SORUNLAR

Fide ekim-dikim zamanı yaklaşmak üzere. Bu sezonda herhangi bir aksama, yazlık sebzelerin (domates, biber, taze fasulye, patlıcan, kabak, çilek vs.) büyük üretim kayıplarına neden olacaktır.

Mevsimlik işçilerin ulaşım sorunlarının bir an önce giderilmesi ve enfeksiyonu kapmamaları için gerekli tedbirlerin acilen alınması gerekmektedir. İşçilerin enfeksiyon kapma durumunda oluşacak iş gücü kaybı, yeterli fidenin dikilememesi, yine talebe göre üretimin düşük kalmasına, fiyatların yükselmesine neden olacaktır. (6)

GIDA İŞLEYİCİLERİNİN VE DAĞITICILARININ SORUNLARI

Küresel olarak tedarik zincirlerinin kırılması, gıda işleyicisi üreticileri öncelikle ham madde ve yardımcı maddelerinin tedariki bakımından olumsuz olarak etkileyecektir.

İthal ham madde kullanan fabrikalar -ülkeler ithalata ve ihracata kısıtlama getirirse- ham madde sıkıntısından dolayı kapanabilecektir.

Şu an ham madde fiyatları artışa geçmeye başlamıştır. Artan döviz kurları nedeniyle ithal ham maddeler ile üretilen ambalaj, etiket, makine ve yedek parçalarının alımlarında firmalar nakit akışlarının bozulması nedeni ile zorlanmaktadır.

Vergi borcu olan firmaların bankalardaki nakit paralarına, araçlarına e-haciz sistemiyle el konulduğu için bankalar nezdinde kredi notları düşürüldüğünden, firmalar kredi alamamaktadırlar. Çok acil vergi affı ve ikinci yapılandırma koşullarının devreye sokulması gerekmektedir.

Gıda işleyici ve üreticileri 518 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği Kapsamında sektörler arasında; 'Mücbir Sebep Durumundan' yararlanamamaktadır.

Oysa, sağlık çalışanları gibi gıda üreticileri de pandemi sırasında çok yoğun mesai harcamak zorunda kalmışlardır. İşletme personelinin hastalanması, fabrika ve imalathanelerin salgın nedeniyle kapatılması, ham madde tedarik ve nakliye zincirlerinin aksamı gibi durumlar hükümet tarafından öngörülmemiştir.

Gıda üretiminde kullanılan medikal sarf malzeme (maske, galoş, dezenfektan vs.) fiyatlarının artışı hatta bulunamayışı nedeniyle gıda hijyeni riske girmektedir. Sarf malzeme, ham madde, yardımcı madde fiyat artışları maliyetlere yansıtılmak durumunda kalındığı için gıdada enflasyon riski oluşmaktadır.

Otel, restoran, kahve zincirleri, okullar, şirketler, üniversiteler vb. gibi birçok işletme, kurum ve kuruluşlar kapandığı veya hacimleri daraldığı için ev dışı tüketim maddeleri üreticileri, hazır yemek şirketleri ve dağıtıcı firmalar ise çok zor durumda kalmıştır. Bu etki onlara ürün sağlayan gıda üreticilerinin ödemelerini zamanında alamaması demektir. Zamanla artan işsizlik ve finansal kayıplar perakende satışları düşürecek; perakendecilerin üretici firmalara ödemelerinde sıkıntılar doğuracaktır. Bu finansal kriz nakit akışında büyük dengesizlik yaratacak; üreticiler üretimi durduracak ve iflasın eşiğine gelecektir. (8)

Halkın alım gücünün düşmesini engellemek için gıdada uygulanan KDV oranlarının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Temel gıda ve zorunlu ihtiyaç maddeleri acilen listelenmeli, salgın ve etkileri bitene kadar bu ürünlerin KDV oranları %1'e çekilmelidir.

Temel gıda ve zorunlu tüketim maddelerinin üretiminde kullanılan ambalaj, etiket gibi malzemeleri ve nakliyelerinden alınan KDV oranları yine anlamlı oranda düşürülmelidir.

Pandemi nedeniyle gıda tedarikinde yaşanabilecek sıkıntıları ön görmek ve tahmin yürütmek çok zor değil. Bütün dünyada otoriteler şu an bu konuyu tartışmakta ve çözüm önerileri sunmaktadır.

Asya ve Asya Pasifik Ülkeleri, Gıda Endüstrisi (FIA) ve Yiyecek-İçecek Birlikleri (AFBA) ortaklaşa yaptıkları açıklamalarda Covid-19 nedeniyle sınır kısıtlamaları ve ihracat yasaklarının, gıda ve içecek üretim ve tedarikinde oluşabilecek aksamalar ve olası önemli gıda kıtlıkları konusunda ülkeleri uyardı. FIA direktörü Matt Kovac'ın bildirimine göre; 'Gıda tedariki ile ilgili herhangi bir karar için kamu ve özel sektör konsültasyonuna ihtiyacımız var. Çünkü, her iki taraf birbiriyle konuşmadan ülke üzerindeki etkisi çok zararlı olabilir. Hükümetler, bu kriz döneminde yiyecek ve içecekleri zorunlu olarak sınıflandırmak, aksama ve gecikmelerin etkilerini anlamak ve üretim ve tedarik zincirlerinin olabildiğince bu aksama ve gecikmelerin etkilerinin engellenmesini sağlamak için gıda endüstrisi ile birlikte çalışmalıdır. Sağlık ve güvenlik herkes için büyük önem taşımaktadır, tüm vatandaşlar gıdaya engelsiz ulaşabilmelidir.

Hükümetin istikrarlı bir gıda tedariki sağlamak için oynaması gereken kilit rol, gıda ve içecek ürünleri, bileşenleri ve diğer ham maddelerin üretiminin yanı sıra perakende sektörü tarafından dağıtımın kesintisiz devam edebilmesini temin etmektir. Ayrıca, sınır yönetimi kontrolleri de dahil olmak üzere seyahat kısıtlamalarının gıda tedarik zincirlerinin bozulmasına neden olmamasını sağlamalıdır.'

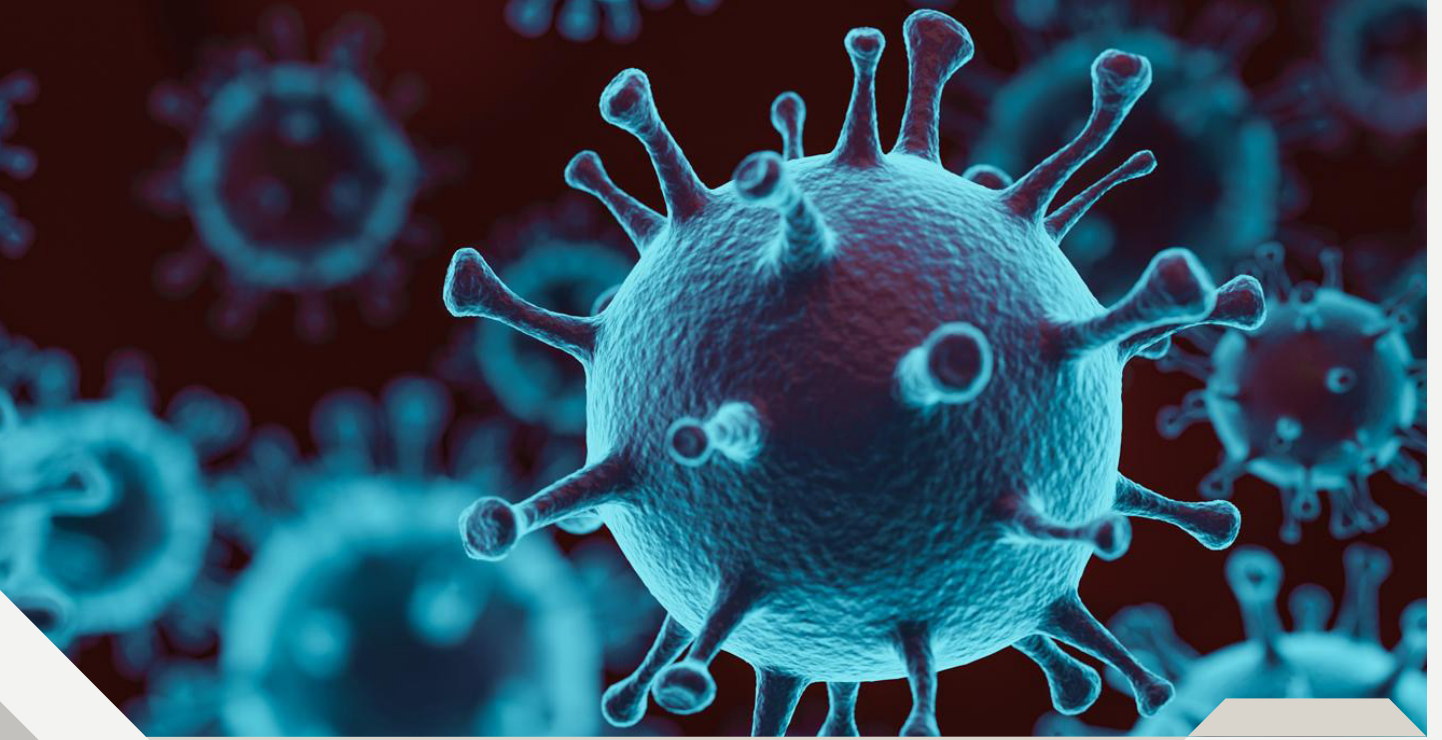
AFBA başkanı Halim Saim, 'Gıda naklinde ve gıda tedarik zincirinde oluşacak darboğazlar gibi aksaklıkları görmeye başlıyoruz. Daha fazlası yapılması gerektiğinden, her ülke mevcut gıda güvenliği politikalarını gözden geçirmelidir. Yasa koyucular, gıda ve içecek sektörü temsilcilerini sürece dahil etmelidirler.' açıklamasını yaptı. (9)

KRİZİN İLERİ TOPLUMSAL HUZUR BOYUTU

Uluslararası Kriz Grubu değerlendirmelerine göre hazırlanan raporlardan notlar çok dikkat çekici.

‘Virüsün ne zaman ve nerede en çok vuracağı ve ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin krizleri nasıl ateşlemeye yakınlaştıracacağı veya kötüleştirebileceği henüz belli değildir. Ayrıca salgının sonuçlarının barış ve güvenlik için tamamen veya eşit olarak olumsuz olacağı garanti edilemez. Doğal afetler bazen rakip partilerin toplumlarını korumaya ve yeniden inşa etmeye odaklanmak için birlikte çalışmak ya da en azından sakin olmak zorunda kaldıkları için çatışmaların azalmasıyla sonuçlanmıştır.’

‘Hastalık hassas bölgelerde yoğun popülasyonu olan şehir merkezlerine yayılırsa, kontrol edilmesi neredeyse imkansız olabilir. Halihazırda devam etmekte olan dramatik ekonomik yavaşlama, ticaret akışlarını aksatacak ve tahmin edilmesi güç ve onarılması zor seviyelerde hasar verecek işsizlik yaratacaktır. Bir durgunluk, huzursuzluk ve çatışma için en büyük potansiyelin bulunduğu kırılgan devletler üzerinde özellikle ağır bir yük alabilir.’

'COVID-19, yeni şiddet olayları potansiyeli yaratarak toplumlar ve siyasi sistemler üzerinde büyük bir stres yaratabilir. Kısa vadede, protestocular büyük toplantılardan kaçındıklarından, hastalık tehdidi büyük olasılıkla halk arası huzursuzluğu caydırıcı kılıyor. Yine de sokaklardaki sessizlik geçici ve yanıltıcı bir fenomen olabilir. Salgının halk sağlığı ve ekonomik sonuçları, hükümetler ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri, özellikle sağlık hizmetlerinin aksadığı yerlerde gerebilir. Kamu düzenini korumak, güvenlik güçleri aşırı gerildiğinde ve hükümetin hastalığa verdiği yanıtta dolayı toplumun giderek daha fazla hayal kırıklığına uğradığında zorlayıcı olabilir.' (10)

Tüm verilerin ve değerlendirmelerin ışığında, pandemi sırasında ve sonrasında gıda üretimi ve tedarik zincirlerine olası zararlı etkilerin en aza indirilmesi için çok acil planlamaların yapılması ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu planlama ve önlem politikaları belirlenirken, tıpkı pandemi için oluşturulan ve hükümet ile iş birliği içerisinde çalışan 'Bilim Kurulu' gibi; gıda üretim ve tedarik planlamalarını ve politikaları bir arada yürütecek 'Tarım Bilim ve Danışma Kurulu' oluşturulmalıdır. Bu kurulda akademisyenlerin yanı sıra gıda üretim ve tedarik zincirinde yer alan sektör temsilcileri mutlaka bulunmalıdır.

Açıklanan destek paketlerinde gıda sektörünün dışarıda bırakılması, halk sağlığında beslenmenin göz ardı edilmesi demektir ve bu stratejik bir hatadır. İnşaat, madencilik, havayolu ulaşımı gibi bazı sektörlerin desteklenmesi ve verilen yüksek imtiyazlara karşılık halkın en temel ihtiyaçlarını üreten gıda üreticilerinde hayal kırıklığına neden olmuştur.

Tüm üreticiler, üretici birlikleri ve sektör paydaşları pandemi ile mücadelede elinden gelenin fazlasını destek vermek için hazırdır. Yeter ki, doğru, bilimsel, etik ve adil politikalarla yönetim için ikna edici şeffaflıkta aksiyon planları sunulsun ve uygulansın.

KAYNAKLAR

1. <https://www.npr.org/2020/03/27/822728439/how-coronavirus-could-disrupt-the-supply-chain-for-food>
2. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-food-explainer/explainer-how-the-coronavirus-crisis-is-affecting-food-supply-idUSKBN21D36G>
3. <https://www.gidahatti.com/tgdf-baskani-semsi-kopuz-turkiye-kendi-kendine-yetecek-politikolari-hayata-gecirmeli-166853/>
4. <https://www.tarimdunyasi.net/2019/11/10/organik-tarim-ve-iyi-tarima-destekleme-cezasi/>
5. <https://www.bugday.org/blog/yerel-tohumlarla-ilgili-duzenlemenin-getirdigi-yenilikler-sorunlar-ve-belirsizlikler/>
6. <https://www.scientificamerican.com/article/the-effects-of-covid-19-will-ripple-through-food-systems/>
7. <http://reports.weforum.org/global-risks-report-2020/executive-summary/>
8. <http://www.fao.org/2019-ncov/q-and-a/en/>
9. https://www.dairyreporter.com/Article/2020/03/30/Major-food-shortages-possible-in-Asia-says-FIA?utm_source=copyright&utm_medium=OnSite&utm_campaign=copyright
10. <https://www.crisisgroup.org/global/sb4-covid-19-and-conflict-seven-trends-watch>

www.21yyte.org